

Dicuil um Føroyar

Dicuil about the Faroe Islands

Povl Skårup

Brunbakkevej 1, Tillerup, DK-8420 Knebel, Denmark. Email: povl@skarup.dk

Úrtak

Liber de Mensura Orbis Terrae (825 e. Kr.) eftir Dicuil er tann elsti kendi teksturin, har ið Føroyar helst verða umrøddar. Niðanfyri verður henda umrøða endurgivin í tí latínska upprunatekstinum saman við einari enskari týðing, bæði eftir útgávuni frá 1967 og við mínum viðmerkingum. Dentur verður serliga lagdur á at granska ein ávísan setning í tekstinum. Hesin setningur hevur verið støðið undir tí tilgiting, at ein partur av tí, sum hevur verið hildið at snúgva seg um Føroyar, heldur er um Hetland. At enda verður ein onnur tilgiting umrødd. Henda tilgiting setur fram, at einki í umrødda tekstinum snýr seg um Føroyar. Tilgitingarnar verða báðar frávístar.

Summary

Dicuil's Liber de Mensura Orbis Terrae (A.D. 825) is the oldest known text to contain a probable reference to the Faroe Islands. The excerpt in question is provided below in the Latin original and in English translation, both from the 1967 edition, followed by my comments. One sentence in the excerpt in particular is discussed. The sentence has been used to support a hypothesis that a part of what is traditionally thought to refer to the Faroe Islands, may instead refer to the Shetlands. Finally a second hypothesis is discussed. This hypothesis proposes that nothing in the text in question refers to the Faroe Islands. Both hypotheses are rejected.

Liber de Mensura Orbis Terrae er tann elsti kendi teksturin, ið má haldast at umtala Føroyar. Tað er ein landalæra, sum tann lærdi írin Dicuil skrivaði í 825 (ikki: umleið 825; árstalið stendur seinast í tekstinum). Parturin, tað snýr seg um, verður her uppافتurprentaður í smærri brotum eftir tí seinastu útgávuni (1967). Fyri hvørt brotið stendur fyrst tann latínski teksturin sum L. Bieler hevur útgivið eftir handritunum (1967: 72+74+76), síðani tann enska týðingin hjá J.J. Tierney (1967: 73+75+77), seinast mínar viðmerkingar.

Míni ørindi eru einans málslig: at skilja tekstinuttan at boyggja hann eftir fornfrøðiligum ella øðrum søguligum tilgitingum. Míni ørindi eru ikki søgulig: t.d. at taka støðu til um írskir einbúgvar búðu í Føroyum frá fyrst í 8. øld til fyrst í 9. øld. Teksturinn má skiljast, áðrenn hann kann nýtast til at tala fyri ella ímóti søguligum tilgitingum, og áðrenn metast kann um virði hansara sum kelduskript.

VII.6. In occidentali uel septentrionali mari Hispaniae insulas fieri non legimus. Circum

nostram insulam Hiberniam sunt insulae, sed aliae paruae atque aliae minimae.

We do not read of islands being found in the sea west or north of Spain. There are islands around our own island Hibernia, some small and some very small.

legimus kann vera antin præsens: ‘vit lesa’, ella perfektum: ‘vit hava lisið’; her helst perfektum, sbr. **legi** ‘eg havi lisið’ niðanfyrri.

Oyggjarnar og hólmararnar kring oynna Írland (Hibernia) sigur Dicuil ikki meira um.

luxta insulam Britanniam multae, aliae magnae, aliae paruae, aliaeque mediae. Sunt aliae in australi mari et aliae in occidentali, sed magis in parte circii et septentrionis illius abundant.

Near the island Britannia are many islands, some large, some small, and some medium-sized. Some are in the sea to her south and some in the sea to her west, but they abound mostly to the north-west and north.

Oyggjarnar sunnan og vestan fyrri oynna Bretland sigur Dicuil ikki meira um.

In aliquibus ipsarum habitavi, alias intraui, alias tantum uidi, alias legi.

Among these I have lived in some, and have visited others; some I have only glimpsed, while others I have read about.

aliquibus ‘(i) summum (av teimum)’ er rætt- ing í útgávuni fyrri alias quibus í handritun- um.

ipsarum = av oyggjunum í ein útnyrðing og ein norðan av Bretlandi, heldur enn: av øllum oyggjunum við Bretland.

Tað kann undra at Dicuil ikki nevnir eina

fimta heimild: munnligar frásagnir. Í tí fylg- andi endurgevur hann um oynna Thile bæði okkurt hann hevur lisið (um Thule, sum Pytheas hevði vitjað, haðani navnið Thile), og okkurt hann hevur hoyrt (sum má vera um Ísland; hann ivast ikki í at Thule var sama oyggin). Um hinar oyggjarnar hann skrivar um, endurgevur hann bara okkurt hann hevur hoyrt, tí um tær sigur hann seg einki hava funnið í bókum. Einki bendir á at hann hevur verið í Thile ella í hinum oyggjunum.

Brotið um Thile (VII.7-13 í útgávuni) verður ikki tikið við her. Nú um hinar oyggj- arnar:

VII.14. Sunt aliae insulae multae in septentrio- nali Britanniae oceano quae a septentrionalibus Britanniae insulis duorum dierum ac noctium recta nauigatione plenis uelis assiduo feliciter uento adiri quaeunt.

Aliquis presbyter religiosus mihi retulit quod in duobus aestiuus diebus et una intercedente nocte nauigans in duorum nauicula transtro- rum in unam illam introiuit.

There are many other islands in the ocean to the north of Britain which can be reached from the northern islands of Britain in a direct voyage of two days and nights with sails filled with a continuously favourable wind. A devout priest told me that in two summer days and the in evening night he sailed in a two-benched boat and entered one of them.

aliae = aðrar enn Thile.

unam illam má merkja ‘eina av teimum’ = eina av teim nevndu oyggjunum úti í norð- urhavinum. Men tað er ikki vanligt latín, van- ligt er: **unam illarum** (soleiðis í einum hand- riti) ella heldur **unam ex illis** ella bara **unam**.

Tað, at Dicuil sigur hvussu langt hesar

oyggjarnar eru frá teim bretsku norðuroyggjunum (her er eingin ivi í handritunum), vísir at hann ikki hugsar um spjaddar oyggjar, men um ein oyggjaflokk. Teir flestu granskarar halda at hann meinar við Føroyar; eingin hevur mæð vitandi sett eina betri tilgiting fram.

Tær bretsku norðuroyggjarnar kunnu vera Hetland ella Orknoyggjar (Brøgger, 1937: 22) ella bara Orknoyggjar (Tierney, 1967: 115) ella kanska Suðuroyggjar. Tær sigur Dicuil ikki meira um. Men tað ger hann um hinar oyggjarnar.

VII.15. Illae insulae sunt aliae paruulae, fere cunctae simul angustis distantes fretis;

There is another set of small islands, nearly all separated by narrow stretches of water;

Illae insulae = oyggjarnar ið eru nevndar í VII.14. Um **aliae** og setningin yvirhøvur, sí niðanfyri.

in quibus in centum ferme annis heremitae ex nostra Scottia nauigantes habitauerunt. Sed sicut a principio mundi desertae semper fuerunt ita nunc causa latronum Normannorum uacuae anchoritis plenae innumerabilibus ouibus ac diuersis generibus multis nimis marinarum auium.

in these for nearly a hundred years hermits sailing from our contry, Ireland, have lived. But just as they were always deserted from the beginning of the world, so now because of the Northman pirates they are emptied of anachorites, and filled with countless sheep and very many diverse kinds of sea-birds.

in centum ferme annis merkir 'í umleið hundrað ár' heldur enn 'í næstan hundrað

ár' (tað merkir ikki 'fyri umleið hundrað árum síðani', sum eitur *ante centum ferme annos*).

Dicuil sigur ikki, nær hetta tíðarskeiðið er endað, men sum hann málber seg, er tað neyvan nógv ár fyri 825.

heremitae merkir 'einbúgvar í oyðimørkini', **an[a]choritae** tað sama. At týða tað við 'munkar' kann misskiljast sum at Dicuil tosar um kleysturbúgvar; tað ger hann ikki.

Scottia merkir 'landið hjá skotum', tað var tá Írland og vestari parturin av tí núverandi Skotlandi.

desertae merkir 'fólkaoydnar'. Hammershaimb (1891: XIII) skripar: *ubeboede, navnløse*, men *navnløse* stendur ikki í tekstinum (eitt annað er at Dicuil ikki nevnið nakað navn á oyggjunum).

Dicuil sigur at einbúgvarnir eru horvnir orsakað av víkingum, men hann sigur ikki, at hesir víkingarnir, ella aðrir norðbúgvar, hava búsett seg í oyggjunum (sum Brøgger, 1937: 22, vil vera við). Tvørturímóti, hann sigur at eins og oyggjarnar vóru fólkaoydnar – og høvdu verið tað altíð – tá ið teir fyrstu einbúgvarnir komu, eru tær tað aftur nú, og tær eru bara fullar av seyði og fugli.

Numquam eas insulas in libris auctorum memoratas inuenimus.

I have never found these islands mentioned in the authorities.

eas insulas = oyggjarnar, ið eru nevndar bæði í VII.14 og her í VII.15, ikki: allar oyggjarnar í ein útnyrðing og ein norðan av Bretlandi (sum Tierney tykist at halda, 1967: 116), tí um Thile hevur Dicuil lisið í bókum.

Eins og **legimus** omanfyri (VII.6), kann inuenimus her vera antin præsens: 'vit finna',

ella perfektum: ‘vit hava funnið’, og er her helst perfektum (sum Tierney eisini heldur).

Nú fer Dicuil til eitt annað øki; tí steðgar úrdrátturin her, men fleiri viðmerkingar fylgja:

Hvat merkir *aliae* í “*Illae insulae sunt aliae paruulae, fere cunctae simul angustis distantes fretis*”, í VII.15, og hvat merkir setningurin sum heild? Eftir útgávuni hjá Bieler (1967) stendur soleiðis í øllum handritunum (burtursæð frá *angustus* fyri *angustis* í einum handriti). Tað er ymiskt sum granskarar hava svarað:

1. ‘flestar’: ‘*Ces îles sont petites pour la plupart*’ (Letronne, 1814: 132). Henda franska týðing má vera upphav til eina norska: ‘*Disse øyene er for det meste små*’ (Brøgger, 1937: 21) og eina danska: ‘*Disse øer er for det meste små*’ (Steining, 1958: 174; Dahl, 1968: 189); hesar báðar kunnu hava verið prentaðar aðrastaðni eisini, sum eg ikki havi funnið; eg giti at tann danska er gjørd eftir tí norsku, sum so er gjørd eftir tí fronsku. Ein føroysk týðing ljóðar so: ‘Hesar oyggjarnar eru *flestar* smáar’ (Matras, 1959: 53; seinni brúkt av øðrum, við smærri broytingum); her man *flestar* vera tikið úr einari av hinum nevndu týðingunum. Men *aliae* kann ikki merkja ‘*pour la plupart, for det meste, flestar*’.

2. ‘aðrar’, t. e. aðrar enn oyggjarnar í VII.14: ‘*Derforuden er der en anden Øgruppe, bestaaende af smaa, ved trange Sund adskilte Øer*’ (Munch, 1852a: 418). Sama ár skrivur Munch at Letronne “har overseet, at Udtrykket: „*Illæ insulæ sunt aliaë parvæ*” nödvendigiis maa oversættes: „der er også en *anden* Gruppe af smaa *Öer*” o.s.v., og at der altsaa er Tale om *tvende* Ögrupper, af hvilke den sidste umiskjendelig er Færøerne, men den første ligesaa utvivlsomt er Het-

land” (Munch, 1852b: 56). Munch heldur so statt at tað er um Hetland Dicuil sigur, hvussu langt er út til oyggjarnar frá teim bretsku norðuroyggjunum, men at tað er um Føroyar, han sigur, hvussu stutt er ímillum oyggjarnar í flokkinum, og skrivur um einbúgvar og vingar, seyð og fugl.

Á sama hátt hefur ein seinni týðari skilt setningin: ‘*There is another set of small islands*’ (Tierney, 1967: 77). Men Tierney, sum ikki nevnr Munch, sigur ikki at týðingin ber í sær at Dicuil tosar um tveir oyggjaflokkar, og hann býtur ikki upplýsingarnar millum Hetland og Føroyar.

Arne Thorsteinsson (2001/2005) lítir á at týðingin hjá Tierney er røtt, og hefur valt hana sum tittul á fyrilestri sínum. Eins og Tierney nevnr hann ikki Munch, men hann býtur upplýsingarnar millum teir somu oyggjaflokkarnar sum Munch, tó øvugt: fyrst Føroyar, so Hetland. Hann heldur so statt at tað ikki er í Føroyum men í Hetlandi Dicuil sigur at írskir einbúgvar hava búð.

Steffen Stummann Hansen (2009) tykist eisini at líta á týðingina hjá Munch og Tierney, tó uttan at nevna teir, men tykist at halda (eins og Munch) tann seinna oyggjaflokkinn vera Føroyar, tó uttan at siga tað beinleiðis.

Men *illae* kann ikki merkja ‘derforuden, også’; *illae insulae* + *aliae* kann neyvan merkja ‘aðrar oyggjar enn hasar’; *illae* kann ikki bara skúgvast til viks. Týðingin hjá Munch og Tierney hevði verið røtt, um Dicuil hevði skrivað: “*Sunt aliae insulae paruulae*”. Men tað hefur hann ikki. Hann hevði eisini gjørt ímóti sínum vanum, um hann her hevði lýst ein oyggjaflokk (tann seinna) uttan at siga hvar hann lá. Dicuil nevnr her ikki tveir oyggjaflokkar, men bara

ein. Hesin oyggjaflokkurin er Føroyar heldur enn Hetland.

3. ‘aðrar’, t. e. aðrar enn tann sum presturin sigldi til: ‘Aðrar av teim nevndu oyggjunum eru smáar’. Kanska er tað soleiðis Bieler skilur tað, tá ið hann (1967: 75) samanber *unam illam* beint frammanfyri við *illae insulae* + *aliae* her: kanska meinar hann at tá ið *unam illam* har má merkja ‘eina av teimum’, má *illae insulae* + *aliae* her kunna merkja ‘aðrar av hasum oyggjunum’. Eg ivist í, at hetta er rætt; eg hugsi, at um Dicuil hevði viljað sagt hatta, hevði hann heldur orðað tað soleiðis: “Aliae illarum insularum sunt paruulae”. Harafrat kemur at Dicuil neyvan hevur viljað sagt hatta, tí tað tykist at krevja at hann frammanundan hevur sagt okkurt um støddina á oynni sum presturin sigldi til, og tað hevur hann ikki.

4. ‘summar’. Vanligt í latíni er at brúka tvey *aliae*: *aliae... aliae...*, sum merkir ‘summar... aðrar...’, eisini sama orðið í einum øðrum kyni, tali ella falli, og soleiðis stendur fleiri ferðir omanfyri her. *Aliae* her í VII.15 er tað sama sum tað fyrra *aliae* har, men í staðin fyri tað seinna *aliae* har er her brúkt *ferre cunctae* ‘næstan allar’. Orðarætt: ‘Hasar oyggjarnar eru summar smáar, [og/men] næstan allar samlar [bara] skildar frá hvørjum øðrum av mjáum sundum’. Undirskilt: og tí síggja tær kortini næstan út sum ein stór oyggj. – Soleiðis hevur Helgi Guðmundsson (1997: 95) skilt *aliae* og allan setningin; týðing hansara: “Þær eyjar eru sumar smáar og milli nærri allra eru mjó sund”.

Av uppskotunum til hvussu setningurin skal skiljast, er tað seinasta óivað tað rætta.

Zakarias Wang (2008) heldur, at Dicuil ikki meinar við Føroyar tá ið hann sigur frá oyggjum har írskir munkar hava búð í

hundrað ár (sum sagt omanfyri, er *munkar minni* nágreiniligt enn *einbúgv*). Próvførsla hansara umfatar tvær fortreytir og eina niðurstøðu:

(F1:) Um tær oyggjarnar sum onnur halda vera Føroyar, sigur ZW á s. 181 at Dicuil kallar tær eina lítla oyggj, men á s. 182 at hann kallar tær smáar oyggjar. Hetta skilur ZW sum smáar *til samans*, og hann heldur at tað má vera í mun til Orknoyggjar og Hetland at tær eru smáar. – (F2:) Men Føroyar eru “javnstórar við Hetland og væl størri enn Orknoyggjarnar”. – (N:) Tí kunnu oyggjarnar sum Dicuil tosar um ikki vera Føroyar. – Soleiðis ZW.

Men tann fyrra fortreytin er skeiv: Tær oyggjarnar sum kanska eru Føroyar, umrøður Dicuil ikki sum eina oyggj men sum fleiri oyggjar. Har sum hann tosar um eina oyggj, meinar hann ikki við oyggjalandið sum heild men við eina av oyggjunum (og hann sigur einki um stødd hennara). Og tá ið hann sigur at oyggjarnar (ella summar av teimum) eru smáar, meinar hann smáar *hvør sær*. Tað gevur onga meining her at gera eina samanbering í stødd millum Føroyar sum heild og Hetland og Orknoyggjar. Próvførslan hjá ZW heldur ikki.

ZW vil lata onnur kjakast um hvørjar oyggjar Dicuil so meinar við. Tað hevði verið í lagi um Føroyar høvdu hóskað illa til lýsingina hjá Dicuil. Men Føroyar hóska so væl at tær bara kunnu avvísast um aðrar oyggjar hóska uppافتur betri.

Um tað er Føroyar Dicuil meinar við, er so tað satt sum hann sigur um írskar einbúgv har og um fólkaoyði áðrenn teir komu og aftur tá ið teir vóru horvnir og meðan hann skrivaði? Tað er ein annar spurningur, sum støða ikki skal takast til her.

Bókmentir

- Brøgger, A.W. 1937. *Hvussu Føroyar vórðu bygdar, Løgtingssøga Føroya*, I. Tórshavn.
- Dahl, S. 1968. Fortidsminder. *J. P. Trap, Danmark*, 5. udg., XIII, Færøerne, 188-211.
- Dicuili. 825 (1967). *Liber de Mensura Orbis Terrae*, edited by J. J. Tierney, with contributions by L. Bieler. *Scriptores Latini Hiberniae*, vol. VI. Dublin.
- Guðmundsson, H. 1997. *Um haf innan. Vestrænir menn og íslenzk menning á miðöldum*. Reykjavík.
- Hammershaimb, V.U. 1891. *Færøsk Anthologi*, I. København.
- Letronne, A. 1814. *Recherches géographiques et critiques sur le Liber de Mensura Orbis Terrae, par Dicuil, suivies du texte restitué*. Paris.
- Matras, Chr. 1959. Føroyanavnið eina ferð enn. *Fróðskaparrit* 8: 39-56. Greinin er uppafturprentað í Chr. Matras, *Greinaval – málfrøðigreinin*, Tórshavn 2000, 256-273.
- Munch, P.A. 1852a. *Det norske Folks Historie*. 1.D., 1.B.
- Munch, P.A. 1852b. Geographiske Oplysninger om de i Sagaerne forekommende skotske og irske Stedsnavne. *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie*, 44-103. Greinin er uppafturprentað í P. A. Munch, *Samlede Afhandlinger*, III, Christiania 1875, 79-181.
- Steining, J. 1958. Ældre historie. *Færøerne*, I, 173-194.
- Stummann Hansen, S. 2009. Hvem kom først? *Skalk*, Februar 2009, 3-6. Greinin hevði longu staðið í *Atlantic Review*, Autumn 2008, 48-54.
- Thorsteinsson, A. 2001/2005. "There is another set of small islands". *Viking and Norse in the North Atlantic*, Select Papers from the Proceedings of the Fourteenth Viking Congress, Tórshavn, 19-20 July 2001, ed. Andras Mortensen and Símun V. Arge, *Annales Societatis Scientiarum Færoensis*, Supplementum XLIV, Tórshavn 2005, 39-42.
- Wang, Z. 2008. Írskir munkar og Føroyar. *Varðin* 75: 177-187.